

Bede Anna

## FEHÉR DARU

### A LAPPOK SZARVASAI

Fehér szarvasokat szerettem volna látni. Anna-Maija Raittila finn költő barátnőm ígérte, elvezet a nyomukba. A fehér szarvasok északon élnek, ahol csönd van és békeség, fél évig tart a nappal és fél évig az éj, nem csörög reggel az óra, nem kell felugrálni, kapkodni, tülekedni, hiszen végtelen az erdő, a tundra, és csak nagyon sokára száll le a Nap.

A fehér szarvasok földjén él Paulus Utsi, lapp költő és tudós, népének papja és tanítója. Az ő szavait hallgatom most Rovaniemiben, a finn Lappföld városában, finn, norvég, svéd és lapp írók, költők között.

„Kis kunyhóban születtem. Amikor késemmel, díszes övemmel vándorolok a tundrán, azt gondolhatják, hogy sámán vagyok, vagy boszorkány. És én vándorolok, vándorolok, mint ősi nép maradéka, mint akit otthonából elűztek, lépdelek a fehér ember világa előtt. Már körülvesznek e fehér nyomok; egész törzsemmel sokezer éve megvagyok mégis. Lapp vagyok, nekem mindig menekülnöm kellett a fehér férfi előtt, aki letaposta a zuzmót. Mert letaposták a zuzmót, és elégették a dobot, elvették ősi nevem, egy maradt csak nekünk: az anyanyelvünk. Ezzel az utolsó kincsiünkkel vándorolunk még tovább, kétségbeesetten.”

Paulus Utsi most elhallgat, vetíteni kezd.

„Ez itt a képen az én tőzegkunyhóm. E tájon élek rénszarvasaimmal. Négyyszer dőlt romba a házam, négyyszer borították el vízzel, négyyszer kellett északabbra költöznöm, új s új házat építenem, mert egyre tágították a tavat, kellett a villanyáram az államnak... Ezek itt egy hajlék romjai... Fialat lapp áll a víz felett, kunyhója falain és sír... Nyolcvan kilométer hosszú a mesterséges tó, tíz kilométer széles. A partjai ilyen kopárak, növény nincs rajtuk, csak a szemét, amit a turisták hagynak... Itt ez a lapp halász, kihúzza a hálót, hal nem volt benne, csak szemét... A szarvasaink legelőin mindenütt ipari telepek... Körülbelül húsz ilyen gátmű van ezen a területen. És a tó egyre emelkedik. Itt a víz alatt a falum romjai, itt játszottam gyermekkoromban. Igen, a nyírfák... Csak a legmagasabb nyírfák teteje látszik ki a vízből.

Ezek a képek protestáló képek, olyan emberek ellen, akik nem törődnek a kultúrával, költészettel, szépséggel, harmóniával.

Amikor látjátok a képeket, gondolatok ránk, akik ilyen emberek közt élünk.”

Elhallgat Paulus Utsi, a svédországi lapp költő. Kőből metszett szomorú mongol arca a lemezjátszó felé fordul.

Öreg pásztor énekel... Farkas üvölt, erdő zúg, vízesés zihál, medve csörtet, madár kiált... És ez a dallam, én is ismerem, hol hallottam?... Fölkapom a fejem, hiszen magam is énekeltem, de hányszor, vogul medveénekek, osztják sorsénekek mása, majdnem hangról hangra. Pedig ez lapp *jojka*... És erre mondják, hogy rokotalan? És hogy primitív? Hány ezer éves! Európában a népi ének legősibb formája! Hiszen a lappok itt élnek már több ezer éve, ők e hűvös északi föld őslakosai, akiket mind északabbra szorítanak, mind szűkebb helyre. És ők vándorolnak, vizik magukkal költészetüket, művészetüket, dalaikat, fájdalmaikat...

Hallgat már Utsi költő... Talán már nem is él... S most ott járok újra gondolatban északi Lappföldön, nyírfaedők között, a halálerdőn, a tundrai egértől megcsonkított nyírfák hullái között...



Lapp meseillusztráció

„Mentiünk az országúton kocsinkkal Pokkától Ivalóig... Kormos csonkokként meredtek a fák, vad nyüzsgés volt, a kocsikerék nem zörgött, hanem nyávogott: lépésről lépésre elgázolt egy-egy tundraegeret, a féreg nyüszített, vinnyogott, nyivákolt... Órák hosszat csak a nyüszítés és a fekete éj és a borzalom...”

Kirsti Vaattovaara rovaniemi tanárnő mondta ezeket... Azután emlékszem egy hatalmas víztükörré, az élettelenségre, mintha acéltó volna, amelyen hal nem úszik, tavirózsa meg nem él.

– Porttipahdan: mesterkelt tó – mondja Anna-Maija finn barátnőm, aki magyarul is beszél, s aki kísér utamon.

– Mesterséges tó? Százezer tavatok van, és még mesterséges tó is kell?

– Lappoknak nincs – próbál megnyugtatni Anna-Maija, kedves mosolyával.

– És a lappoknak jó, hogy elárasztották a legelőket, a falukat?

– Még többet is elárasztanak, sok víz kell az erőműveknek. A lappok kapnak a földjükért pénzt.

– És mit csinálnak vele?

– Sajnos, legtöbben elmennek a városba és elisszák. A városokban sok lapp lesz alkoholistá. Beviszik az elmeógyógyintézetbe...

Csőnd van az előadóteremben. Martti Quist – népfőiskolai igazgató – törli meg a csöndet:

– Milyen jó – mondja –, hogy a lappok nem forralnak bosszút, nem fáradoznak, hanem szépen, halkan, nyugodtan viselik sorsukat.

„Beviszik az elmeógyógyintézetbe” – cseng a fülemben Anna-Maija dalamos hangja.

Forog a lemez, lappok énekelnek (ők magukat száminak nevezik) s a Kisebbségi Irodalmi Napok résztvevői (svédországi finnek, finnországi svédek, norvégek, s a négyfelé darabolt Lappföld költői) kimennek a folyórsra, tíz perc szünet van. A csodálatos dalokat csak hárman hallgatjuk: egy magyar tanítónő, Bogár Ilona, én, és az egyik sarokban áhítattal üldögélve egy idős norvég lapp férfi.

(Folytatjuk)